

Azərbaycanın inkişafında multikulturalizmin rolu

**Azərbaycanda dövlət səviyyəsində multikulturalizm siyasəti yürüdü-
lür, müxtəlif beynəlxalq və yerli əhəmiyyətli tədbirlər təşkil olunur. Məhz
multikulturalizm siyasətinin daha mükəmməl icrası üçün Prezidentin müva-
fiq sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası-
nın millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər şöbəsi, həmçinin Bakı
Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi yaradılmışdır.**

Ölkə rəhbəri öz çıxışlarında dəfələrlə bu məsələyə toxunmuş və bildirmişdir ki, Azərbaycan bölgədə multikulturalizm dəyərlərinin üstünlük təşkil etməsinin tərəfdarıdır.

Multikulturalizmin geniş mənada mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlət cəmiyyətdəki müxtəlif mədəniyyətlərin daşıyıcıları olan fərdlər, yaxud sosial qruplar arasında fərq qoymur, onların birini digərindən üstün, yaxud aşağı hesab etmir və bütün mədəniyyət daşıyıcılarının bərabər hüquqlarını tanıyır. Başqa sözlə desək, dövlət cəmiyyətdə olan mədəni dəyərlərə birbaşa müdaxilə etmir və dövlət tərəfindən əvvəlcədən formalaşdırılmış mədəni dəyərlər sistemini dəyişməyə yeritmir. Bu məsələdə sosial subyektlərə bir növ sərbəstlik verir.

Əslində multikulturalizm dedikdə çoxmədəniyyətlik başa düşülür. Ancaq burada "mədəniyyət" sözü adət etdiyimiz mənani vermir və daha geniş mənə çalarlarını əhatə edir. Mədəniyyət dedikdə fərdin, yaxud sosial qrupun daşdığı, yaxud mənsub olduğu etnik, dini, irqi, sosial, tarixi, əxlaqi və s. dəyərlər sistemi başa düşülür. Bu dəyərlərin bir məfhumda birləşdirilməsinin səbəbi isə cəmiyyətdə sürətli fərdiləşmə prosesinin getməsi və artıq hansısa cəmiyyət üzvünün konkret parametrlər üzrə qruplaşdırılmasının mümkünsüzlüyü ilə bağlıdır.

Məsələn, hansısa sosial qrupu "müsəlman" adlandırmaq artıq doğru deyil, çünki həmin müsəlmanlar müxtəlif təriqətlərə görə bir-birindən fərqlənirlər. Yaxud hansısa sosial qrupun etnik mənsubiyyətinə görə kürd, türk, rus və s. adlandırılması müəyyən fikir ayrılıqlarına səbəb olur. Çünki həmin qruplar daxilində özünü həmin etnosa aid etməyən, etnik mənsubiyyəti önəmşəməyən, başqa millətin nümayəndəsi ilə qarışan, yaxud həmin etnosun dəyərlərini bölüşməyən fərdlər ola bilər.

Yaxud, eyni milli mənsubiyyətə malik olub müxtəlif dini inanc daşıyıcılarının olması mümkündür. Cəmiyyətdə fərdiləşmə prosesi ilə əlaqədar müxtəlif

dəyərləri özündə birləşdirən sosial subyektlərin ortaya çıxması bu dəyərlər sisteminin ümumilikdə "mədəniyyət" adlandırılmasını ehtiva edir.

Dövlətin cəmiyyətdaxili mədəni münasibətlərə qarışmaması, mədəniyyət daşıyıcılarına bu mənada sərbəstlik verilməsi ilk növbədə dövləti əlavə resurs xərçindən xilas edir. Çünki hansısa mədəniyyətin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi, təbii olaraq, digərinin müxalifliyi ilə nəticələnir. Bu zaman dövlət cəmiyyətin bir hissəsi ilə mübarizə üçün əlavə tədbirlər görmək məcburiyyətində qalır.

Ümumiyyətlə, hansısa dəyərlər toplusunun dövlət tərəfindən etalon kimi qəbul olunması dövlət üçün əlavə problem və yüküdür, eyni zamanda, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına mane olan amildir. Məsələn, Yaxın Şərqdəki münaqişələrin kökündə dini fərqliliklər dayanır ki, xarici qüvvələr bundan istifadə edərək dövləti zəiflədir, hətta onu məhv sürükləyirlər. Məsələn, Suriya və Yəməndəki münaqişələrin kökündə hakimiyyət uğrunda sünni-şiə qarşıdurması dayanır.

Multikulturalizm siyasəti ilk dəfə keçən əsrin 70-ci illərində əhalisinin yarısı fransız, yarısı isə ingilis olan Kanadada tətbiq olunmağa başlayıb. Kanada dövləti iki etnik qrupdan heç birinə üstünlük verməməyi, ümumiyyətlə, cəmiyyətdaxili mədəni münasibətlərə qarışmamağı və "Kanada dövlətçiliyi" adlanan vahid çətir altında sosial qrupların öz mədəni seçimlərində azadlığını tanıdı.

Burada ən vacib məsələ dövlətin hüquq institutlarının obyektivliyi və möhkəmliyidir. Yəni fərdlər mədəni mənsubiyyətinə görə deyil, qanunla təsbit edilmiş konkret hüquq pozuntusuna görə müəyyən edilmiş məsuliyyətə cəlb olunmalıdır.

Eynilə ABŞ-da keçən əsrin 70-ci illərinin sonundan başlayaraq, multikulturalizm siyasəti aparılmağa başlayıb. Avropanın bir çox ölkələrində də, multikulturalizm ideyaları populyarlaşdı

və dövlətlər bu siyasətin tərəfdarı kimi çıxış etməyə başladılar. Lakin 2010-cu ildən sonra Böyük Britaniya, Almaniya və Fransa kimi dövlətlərin liderləri Avropada multikulturalizm siyasətinin uğursuzluğa düşər olduğunu və bu siyasətdən imtina etdiklərini bildirdilər.

Multikulturalizm siyasəti yürüdülərkən bir tərəfdən mədəniyyətlərə azadlıq təmin edilsə də, əslində, dövlətin əsas məqsədi mədəniyyətlərin inteqrasiyasına nail olmaq və vahid çətir altında monolit cəmiyyət qurmaqdır. Buna görə, multikulturalizm siyasəti yürüdülərkən dövlət tam mənasıyla cəmiyyətə təsir "vasitələrindən" özünü məhrum etmir.

Qeyri-hökumət təşkilatları kimi dövlətin cəmiyyətə dolayı təsir mexanizmlərinin fəaliyyəti belə olan halda genişlənir. Dövlət öz maraqlarına uyğun dəyərlərin ictimai süura yeridilməsi üçün ictimaiyyətin nümayəndələrindən istifadə edir. Qərb dövlətləri öz maraqlarına uyğun dəyərlərinin zəif ölkələrdə təbliğati üçün də bu üsuldən istifadə edirlər.

Avropada multikulturalizmin böhranının səbəbi onunla bağlıdır ki, mədəniyyətlərarası təbii inteqrasiya prosesində miqrantların gətirdiyi mədəniyyət daha güclü oldu. Qərb iki problemlə qarşılaşdı: Birinci, müsəlmanlar yerli mədəniyyətlə inteqrasiyaya getmədi. Əksinə, avropalılarda İslama yönəlmə prosesi başladı. Üstəgəl, müsəlmanlar arasında təbii artım səviyyəsinin yüksək olması Qərb dövlətlərinin liderlərini narahat etməyə başladı. Müsəlman icmasının sayının artmasında əsas təhlükə ondan ibarətdir ki, İslamın mahiyyətində dövlətin islamlaşdırılması dayanır.

İkinci problem isə get-gedə ağdərili irqin azalması və təbii artım hesabına qaradərillərin sayının durmadan artması idi. Bu tendensiya perspektivdə Avropada ağ dərili irqin yoxa çıxması təhlükəsini yaradır.

Qərbin əhalinin humanist yolla azalmasına istiqamətlənmiş təbliğati Avropanın köklü əhalisinə də öz təsirini göstərdi. Ailə planlaşdırılması, qadın -- kişi bərabərliyi, cinsi azlıqların hüquqları, gender problemləri, qadının cəmiyyətdə rolunun artması və s. kimi məsələlər əslində, doğum səviyyəsinin aşağı salınmasına hesablanıb. Lakin miqrantlar bu dəyərləri istənilən səviyyədə mənimsəmədikləri üçün nəticədə Avropa əhalisi azalmağa, miqrantların sayı isə artmağa başladı. Bu isə Qərb mədəniyyətinin get-gedə assimilyasiya olunmasına gətirib çıxarır.

Taryel ŞÜKÜROV,
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik
Akademiyasının tələbəsi